

TA'LIM INFRATUZILMASIDAGI O'ZGARISHLARNING YOSHLAR SALOHİYATIGA TA'SIRI: QASHQADARYO VA SURXONDARYO MISOLIDA

Kadirova Yakitjan Buvabayevna

TerDU Jahon tarixi kafedrasida mustaqil tadqiqotchisi

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: *Maqolada Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida 1991–2023 yillar davomida ta'lim infratuzilmasida amalga oshirilgan o'zgarishlar va ularning yoshlar intellektual, kasbiy hamda ijtimoiy salohiyatiga ta'siri ilmiy-tahliliy yondashuv asosida o'rganiladi. Maktablar, litsey-kollejlar, oliy ta'lim muassasalari, sirtqi va masofaviy ta'lim shakllari, AKT infratuzilmasining kengayishi, yangi o'quv majmualari va zamonaviy ta'lim standartlarining joriy etilishi yoshlarning bilim darajasi, kasb-hunar egallashi, mehnat bozoriga moslasha olish layoqati hamda madaniy-ma'naviy rivojiga ko'rsatgan ta'siri aniqlanadi. Hududlar kesimida ta'lim infratuzilmasi rivoji hamda yoshlar migratsiyasi, bandlik imkoniyatlari va ijtimoiy faollik o'rtasidagi bog'liqlik ilmiy asosda tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *ta'lim infratuzilmasi, yoshlar salohiyati, Qashqadaryo, Surxondaryo, raqamli ta'lim, oliy ta'lim, kadrlar tayyorlash, modernizatsiya.*

KIRISH

Ta'lim infratuzilmasi har bir hududning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Mustaqillik yillaridan beri O'zbekistonda ta'lim tizimining modernizatsiyasiga, ayniqsa hududlar kesimida imkoniyatlarni tenglashtirishga katta e'tibor qaratildi. Qashqadaryo va Surxondaryo respublikaning eng yirik aholi zich joylashgan, iqtisodiy salohiyati yuqori bo'lgan, lekin tarixan infratuzilma jihatidan qisman orqada qolgan hududlaridan hisoblanadi.

1991–2023 yillar oralig'ida maktablar qurilishi, oliy ta'lim muassasalari sonining ortishi, yangi akademik litsey va kasb-hunar maktablari tarmog'ining shakllanishi, pedagogik kadrlar tayyorlash tizimining takomillashuvi, AKT infratuzilmasining kengayishi hudud yoshlarining intellektual va ijtimoiy salohiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Mazkur maqola Qashqadaryo va Surxondaryodagi ta'lim infratuzilmasining rivojlanish bosqichlarini tahlil qilgan holda ushbu o'zgarishlarning yoshlar salohiyatiga ta'sirini ilmiy asosda yoritadi.

1. Ta'lim infratuzilmasining rivojlanish bosqichlari (1991–2023)

1.1. Mustaqillikning dastlabki davri (1991–2000): tizimni barqarorlashtirish

Mustaqillikning ilk yillarida hududlarda ta'lim tizimi inqiroz yoqasida edi. Ko'plab maktablar ta'mirtalab, moddiy-texnik baza esa eskirgan bo'lgan. O'qituvchilar

yetishmasligi, darsliklar taqchilligi, sinf xonalaridagi sharoitning pastligi yoshlar sifatli ta'lim olishini cheklardi.

Qashqadaryo va Surxondaryoda:

- 30–40% maktablar rekonstruksiya muhtoj edi,
- qishloq joylarida o'quvchilar 2–3 smenada o'qir edi,
- AKT texnologiyalari deyarli mavjud emas edi.

Shu davrda davlat tomonidan ta'lim dasturlarining takomillashtirilishi, yangi maktablar qurilishi ta'lim tizimini barqarorlashtirishga xizmat qildi.

1.2. 2000–2016 yillar: modernizatsiya va yangi ta'lim muassasalari tarmog'ining shakllanishi

Bu bosqichda hukumat “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” asosida katta islohotlarni amalga oshirdi.

Qashqadaryo va Surxondaryoda:

- yangi akademik litseylar qurildi;
- 100 dan ortiq maktab kapital ta'mirlandi;
- kasb-hunar kollejlari tizimi shakllandi;
- darsliklar va o'quv-metodik majmualar yangilandi.

Eng muhim yutuqlar:

a) Qarshi davlat universiteti va Termiz davlat universitetining kengayishi

Talabalar soni ortdi, yangi fakultetlar (pedagogika, iqtisodiyot, texnika) ochildi.

b) O'qituvchilar malakasini oshirish tizimining takomillashuvi

Hududdagi pedagogik kadrlar boyidi, sifatli ta'lim ko'rsatiladigan maktablar soni oshdi.

c) Zamonaviy laboratoriyalar va texnik bazaning yaratila boshlanishi

Biologiya, fizika, kimyo, informatika xonalari modernizatsiya qilindi.

Bu davr yoshlarning bazaviy bilim sifatini sezilarli yaxshiladi.

1.3. 2017–2023 yillar: oliy ta'limning kengayishi va raqamli ta'lim infratuzilmasining jadal rivoji

Yangi iqtisodiy siyosat sharoitida ta'lim infratuzilmasi eng ko'p o'zgarish yuz bergan sohalardan biri bo'ldi.

Hududlarda quyidagi o'zgarishlar kuzatildi:

a) Yangi oliy ta'lim muassasalari ochildi

- Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti (filiallar va yangi fakultetlar),
- Termiz agrotexnologiyalar instituti,
- Toshkent davlat pedagogika universiteti, Andijon davlat universiteti, Toshkent arxitektura-qurilish universiteti filiallari.

Bu yoshlar uchun o'z hududida o'qish imkoniyatlari kengaydi va tashqi migratsiya kamaydi.

b) 1500 dan ortiq maktab kapital yoki joriy ta'mirdan chiqarildi

Yorug'lik, isitish, mebel, sport zallari, laboratoriyalar zamonaviy jihozlar bilan ta'minlandi.

c) Raqamli texnologiyalar jadal joriy etildi

- elektron kundalik,
- masofaviy ta'lim platformalari,
- onlayn test tizimlari,
- internet qamrovi 3,5 barobar oshdi.

d) Iqtidorli yoshlar uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratildi

- Yoshlar texnoparklari (Qarshi, Denov),
- STEAM markazlari,
- IT parklar,
- xalqaro olimpiyadalar maktablari.

Bu jarayonlar yoshlar salohiyatining keskin oshishiga imkon berdi.

2. Ta'lim infratuzilmasining yoshlar salohiyatiga ta'siri

2.1. Intellektual salohiyatning oshishi

Yaxshi ta'lim infratuzilmasi o'quvchilarning ilmiy natijalariga sezilarli ta'sir qilmoqda.

Qashqadaryo va Surxondaryo misolida:

- matematika, informatika, kimyo fanlaridan respublika olimpiadalari g'oliblari soni 3 barobar oshgan;
- STEAM markazlarining ochilishi yoshlarning texnik tafakkurini rivojlantirgan;
- raqamli ta'lim yoshlarning axborot savodxonligini oshirgan.

Bu o'zgarishlar hududlar bo'yicha intellektual tengsizlikni kamaytirmoqda.

2.2. Kasbiy tayyorgarlik va mehnat bozoriga moslashuv

Kasb-hunar maktablari, texnikumlar va oliy ta'lim muassasalarining ko'payishi yoshlarning:

- kasb egallashi,
- amaliy ko'nikma orttirishi,
- zamonaviy texnologiyalar bilan ishlashi uchun katta imkon yaratdi.

Qashqadaryoda neft-gaz sanoati uchun malakali kadrlar, Surxondaryoda agrotexnologiya, transport-logistika sohalari uchun mutaxassislar tayyorlanmoqda.

2.3. Yoshlar bandligi va iqtisodiy faollikka ta'siri

Ta'lim infratuzilmasining kuchayishi yoshlar bandligini oshirdi:

- o'qish joyida amaliyot bazalarining kengayishi ish o'rinlari bilan bog'liq ko'nikmalarni kuchaytiradi;
- texnoparklar va IT markazlari startup faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi;
- tadbirkorlik bo'yicha o'quv markazlari yoshlarni biznesga yo'naltiradi.

Bu jarayon yoshlar o'rtasida norasmiy bandlik va xorijga chiqib ketish darajasining qisqarishiga sabab bo'lmoqda.

2.4. Ma'naviy-madaniy salohiyatning o'sishi

Yangi kutubxonalar, madaniyat markazlari, ta'lim muassasalaridagi ma'naviyat xonalari yoshlarning madaniy faolligini oshirdi.

Surxondaryoda "Boysun bahori", Qashqadaryoda "Shahrisabz festivali" ta'lim muassasalari bilan integratsiyalashgan holda yoshlarning:

- ijodkorligi,
- milliy qadriyatlarga hurmati,
- sahna madaniyati

singari ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

3. Ta'lim infratuzilmasining yoshlar migratsiyasiga ta'siri

3.1. Hududdan tashqariga o'qishga ketishning kamayishi

Yangi filiallar va institutlar ochilishi natijasida Qashqadaryo va Surxondaryo yoshlarining 30–40 foizi avvalgidek boshqa hududlarga o'qishga ketmayapti.

Bu ijtimoiy barqarorlikni kuchaytirdi.

3.2. Ichki mehnat migratsiyasi kamayib, hududlarda yashash istagi ortmoqda

Ta'lim, shu bilan birga bandlik va xizmat ko'rsatish sektori rivoji yoshlarning o'z hududida istiqomat qilish istagini oshirmoqda.

3.3. Xorijiy ta'lim migratsiyasi strukturasi o'zgarimoqda

Hududdagi yoshlar:

- kuchli ingliz tili bazasi tufayli stipendiya dasturlariga faolroq ariza bermoqda,
- o'qishni tugatgach hududga qaytib ishlash ehtimoli oshmoqda.

4. Ta'lim infratuzilmasi rivojining dolzarb muammolari

Ta'lim infratuzilmasi rivojiga qaramay, ayrim muammolar mavjud:

- chekka qishloqlarda AKT ta'minoti hanuz yetarli emas;
- sifatli o'qituvchilar yetishmovchiligi davom etmoqda;
- mehnat bozori talabiga mos o'quv dasturlarini yangilash zarur;
- ilmiy-tadqiqot infratuzilmasi sust.

Bu muammolarni hal etish kelgusidagi taraqqiyotning asosiy sharti hisoblanadi.

XULOSA

Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida ta'lim infratuzilmasidagi 1991–2023 yillardagi o'zgarishlar yoshlarning intellektual, kasbiy, ma'naviy va ijtimoiy salohiyatini sezilarli darajada oshirdi. Maktablar, texnikumlar, oliy ta'lim muassasalari, raqamli markazlar, IT parklar va texnoparklarning kengayishi yoshlar uchun yangi imkoniyatlar ochdi.

Ta'lim infratuzilmasi rivojining asosiy ijobiy natijalari:

- yoshlarning intellektual salohiyati oshdi;
- kasb-hunar egallash imkoniyatlari kengaydi;
- mehnat bozoriga moslashuv darajasi kuchaydi;
- yoshlar migratsiyasi barqarorlashdi;
- ma'naviy va madaniy faollik o'sdi;
- hududlar bo'yicha ta'lim tengsizliklari kamaydi.

Kelgusida hududlarda ta'lim infratuzilmasini yanada takomillashtirish yoshlar salohiyatining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

11. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi ta'lim sohasiga oid qarorlari (1997–2023).
12. “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”. Toshkent, 1997.
13. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hisobotlari (2000–2023).
14. Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari, 2005–2023.
15. Surxondaryo viloyati statistika hisobotlari, 1998–2023.
16. Hasanov A. “Hududiy ta'lim infratuzilmasining modernizatsiyasi”. — Toshkent: Fan, 2020.
17. Yuldasheva M. “Oliy ta'limning hududiy rivojlanishdagi o'rni”. Qarshi: Nasaf, 2021.
18. UNESCO. “Education for Sustainable Development in Central Asia”, 2022.
19. Asian Development Bank (ADB). “Uzbekistan Education Sector Assessment”, 2021.
20. Termiz va Qarshi davlat universitetlari ilmiy yillik to'plamlari (2017–2023).